

РОЗДІЛ 4

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 331.556.4 (477)

А.О. Гура

**ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ:
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАСЛІДКИ**

У статті досліджено сучасні тенденції розвитку зовнішньої трудової міграції в контексті загальної соціально-економічної ситуації в Україні. Визначено основні фактори, що впливають на міграційний рух населення, проаналізовано масштаби міграційних процесів в Україні, наведено гендерну, географічну, освітню та галузеву структуру розподілу українських трудових мігрантів. Здійснено оцінку обсягів грошових переказів українських трудових мігрантів, обґрунтовано доцільність введення спрощеної процедури переказів коштів трудових мігрантів з-за кордону. Проаналізовано позитивні та негативні аспекти впливу зовнішньої трудової міграції на розвиток національної економіки. Доведено необхідність розробки та впровадження ефективної міграційної політики держави, яка сприятиме реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України в умовах глобалізації.

Ключові слова: мігранти, трудова міграція, глобалізація, міжнародні міграційні процеси, міграційна політика

В статье исследованы современные тенденции развития внешней трудовой миграции в контексте общей социально-экономической ситуации в Украине. Определены основные факторы, которые влияют на миграционное движение населения, проанализированы масштабы миграционных процессов в Украине, приведена гендерная, географическая, образовательная и отраслевая структура распределения украинских трудовых мигрантов. Осуществлена оценка объемов денежных переводов украинских трудовых мигрантов, обоснована целесообразность введения упрощенной процедуры переводов трудовых мигрантов из-за границы. Проанализированы позитивные и негативные аспекты влияния внешней трудовой миграции на развитие национальной экономики. Доказана необходимость разработки и внедрения эффективной миграционной политики государства, которая будет способствовать реализации инновационной модели развития экономики Украины в условиях глобализации.

Ключевые слова: мигранты, трудовая миграция, глобализация, международные миграционные процессы, миграционная политика.

In the article the modern trends of labor migration in the context of overall socio-economic situation in Ukraine. The main factors affecting migration changes of population, analysis of the extent of migration processes in Ukraine are gender, geographical, educational and industrial structure of distribution of Ukrainian labor migrants. The estimation of the volume of remittances Ukrainian labor migrants, the expediency of introducing simplified procedures for transfers of migrant workers from abroad. Analysis of the positive and negative impacts of labor migration on the development of the national economy. The necessity of developing and implementing an effective migration policy that fosters innovation realize model of economic development of Ukraine

in the context of globalization.

Keywords: *migrants, labor migration, globalization, international migration, migration policy.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації міграційні процеси набувають все більшого поширення в світі. Початок XXI століття охарактеризувався зростанням масштабів та інтенсивності міграційних потоків, так у 2013 році кількість міжнародних трудових мігрантів склала 232 млн. чоловік порівняно з 154 млн. у 1990 році [4]. Збільшення масштабів міграційних потоків призвело до загострення існуючих проблем й появи нових як для самих трудових мігрантів, так і для країн походження, транзиту та країн-реципієнтів. Про актуальність проблеми зовнішньої трудової міграції свідчать численні публікації, велика кількість обговорень громадськістю на наукових конференціях різних рівнів.

Аналіз актуальних досліджень. Проблеми розвитку сучасних міграційних процесів викликали значний інтерес багатьох провідних учених. Серед вітчизняних вчених, які присвятили свої наукові праці проблемам трудової міграції, слід виокремити таких науковців, як Д. Богиню, Н. Ваврищук, А. Гайдуцького, Е. Лібанову, О. Малиновську, С. Мочерного, О. Позняка, А. Поручника, А. Румянцева, А. Філіпенко, О. Шоколо.

Разом з тим суттєве зростання масштабів міжнародної трудової міграції та її вагомий вплив на розвиток національної економіки зумовлюють необхідність подальшого дослідження цієї проблеми.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку міграційних процесів в Україні на сучасному етапі, вивчення наслідків зовнішньої трудової міграції для національної економіки та обґрунтування необхідності їх врегулювання.

Виклад основного матеріалу. Нині у світі понад 3 % населення планети проживають за межами країн свого походження, за даними Світового Банку, понад шість із половиною мільйонів українців навчаються та працюють за межами Батьківщини, а Україна стала п'ятою державою у світі за кількістю

емігрантів [6].

Основними чинниками міграції з України є велика різниця в рівні заробітної плати в Україні і закордоном, відсутність перспектив розвитку і професійної реалізації, нестабільна політична та економічна ситуація, відсутність безпеки громадян. Головною причиною трудової міграції більшість дослідників вважає низький рівень заробітної плати. Так в 2013 році середня заробітна плата в Україні склала 390 дол. США, Білорусії – 520, Росії – 830, Польщі – 850, Чехії – 960, Італії – 1700 дол. США [5].

За результатами спеціальних досліджень та оцінками експертів, за кордоном сьогодні перебуває від 1 до 7 млн. мігрантів, але реальні дані щодо трудової міграції практично відсутні. За даними опитувань Державної служби статистики у 2008 та 2012 роках кількість трудових мігрантів складала 1,5 та 1,2 млн. осіб відповідно [3]. Разом з цим існують й інші, значно більші оціночні дані щодо кількості українських працівників-мігрантів.

Слід зазначити, що воєнно-політична криза, втрата роботи, зменшення заробітної плати, посилюють негативні настрої українців і очікувано збільшать потік еміграції в майбутньому.

Дослідження показують, що покидають Україну переважно особи віком від 20 до 40 років, 65 % мігрантів становлять чоловіки 35 % – жінки. Основними центрами тяжіння українських мігрантів є Російська Федерація (43 %), Польща (14 %), Італія (13 %), Чехія (13 %), Іспанія (5 %) , Угорщина (2 %) та Португалія (2 %) [2, с.4].

Українські емігранти працюють переважно на будівництві, в якості домашньої прислуги, в сільському господарстві, торгівлі тощо (Рис.1) [2, с. 5].

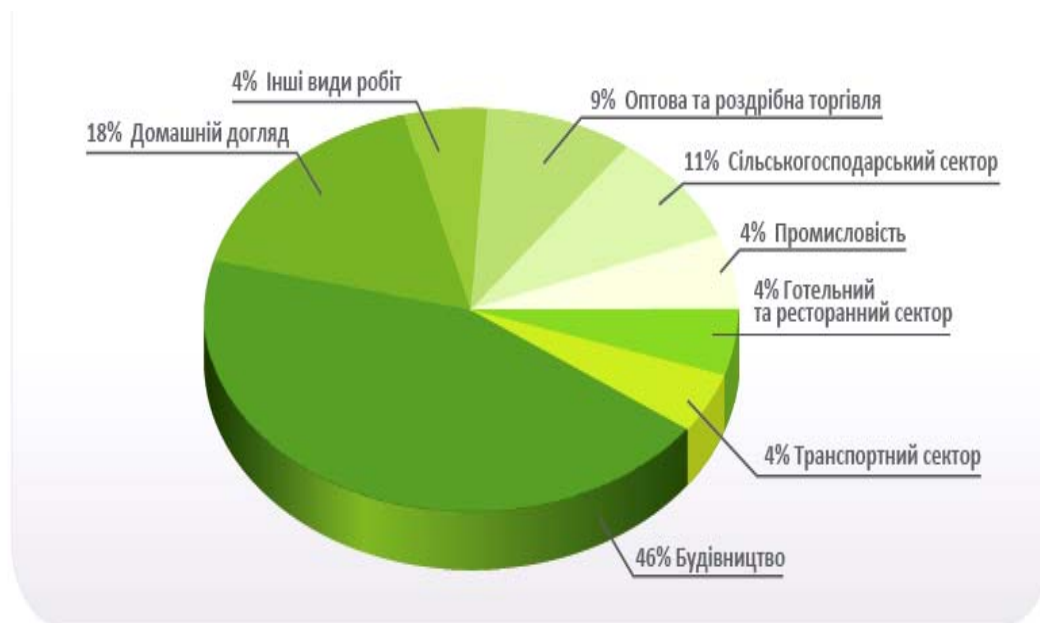

Рис.1. Основні сфери працевлаштування українських трудових мігрантів

З-поміж українських трудових мігрантів, що працюють за кордоном 38 % мали дозвіл на проживання та роботу, 13 % – дозвіл на роботу, 24 % – дозвіл на тимчасове проживання, решта не мали правового статусу [2, с.5]. 15% трудових мігрантів мають закінчену вищу освіту, 15 % – базову або неповну вищу освіту, 65 % – середню освіту, 5 % початкову або незакінчену середню освіту [4].

Проте лише деякі мігранти за кордоном можуть знайти роботу, відповідну їхньому рівню кваліфікації, майже всі вони, незалежно від рівня освіти, працюють на низькокваліфікованих робочих місцях, відповідно відбувається їх депрофесіоналізація.

Впродовж останніх двадцяти років внаслідок міжнародної трудової міграції в Україні посилюються негативні демографічні тенденції, зокрема, зменшення чисельності населення країни, погіршення співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням. З країни виїздить працездатна частина населення, яка здатна внести найбільший вклад в національну економіку. Відбувається формування людського капіталу для інших країн світу без відповідного здійснення інвестицій у нього. Так, наприклад, підготовка фахівця з вищою освітою технічного й природничого профілів обходиться Україні близько 10 тис. доларів США, а в розвинених країнах ці

затрати більші в 10 разів. Втрати України від виїзду науковців і висококваліфікованих спеціалістів становлять понад 1 млрд. доларів США на рік [7].

Зовнішня трудова міграція може сприяти інноваційному розвитку, якщо на національний ринок праці будуть залучатися іноземні висококваліфіковані спеціалісти. Проте до нашої країни в основному в'їжджають іммігранти з країн ризикової міграції, які переважно зайняті в сфері торгівлі та послуг і не мають правового статусу. За різними оцінками, в Україні нині на нелегальному становищі перебуває близько мільйона громадян інших країн [4].

Слід зазначити, що подальші втрати висококваліфікованої інтелектуальної робочої сили, яка є визначальним чинником для інноваційного розвитку країни, призведуть до втрати конкурентних переваг України у глобалізованому світі.

Основними проблемними питаннями в сфері трудової міграції залишаються: посилення соціального та правового захисту трудових мігрантів та членів їх сімей; налагодження обліку трудових мігрантів, які працюють за межами України; запобігання незаконній трудовій міграції та ризикам, що пов'язані із використанням тіньових каналів працевлаштування тощо.

Водночас, зовнішня трудова міграція здійснює сприятливий вплив на розвиток ринку праці в Україні. За розрахунками, за умови неможливості зайнятості за кордоном рівень безробіття в Україні був би в 1,5 рази більшим від фактично зафіксованого [2, с. 2].

Трудові мігранти відіграють значущу роль у підтримці економіки України, зароблені та перераховані ними кошти слугують інвестиційним джерелом надходжень валюти до національної економіки.

З 2003 року спостерігається постійне збільшення обсягу грошових переказів в Україну, за винятком 2009 року (рис. 2.). За даними Державної служби статистики обсяг грошових переказів у 2013 році склав 8,5 млрд. дол. США, за даними Світового банку – 9,3 млрд. дол. США [3;6]. Україна отримує найбільшу частку грошових переказів від мігрантів, які проживають у Росії,

США, Німеччині, Греції, Італії, що вказує на те, що не лише українські трудові мігранти здійснюють перекази, але також і члени діаспори [2, с. 11].

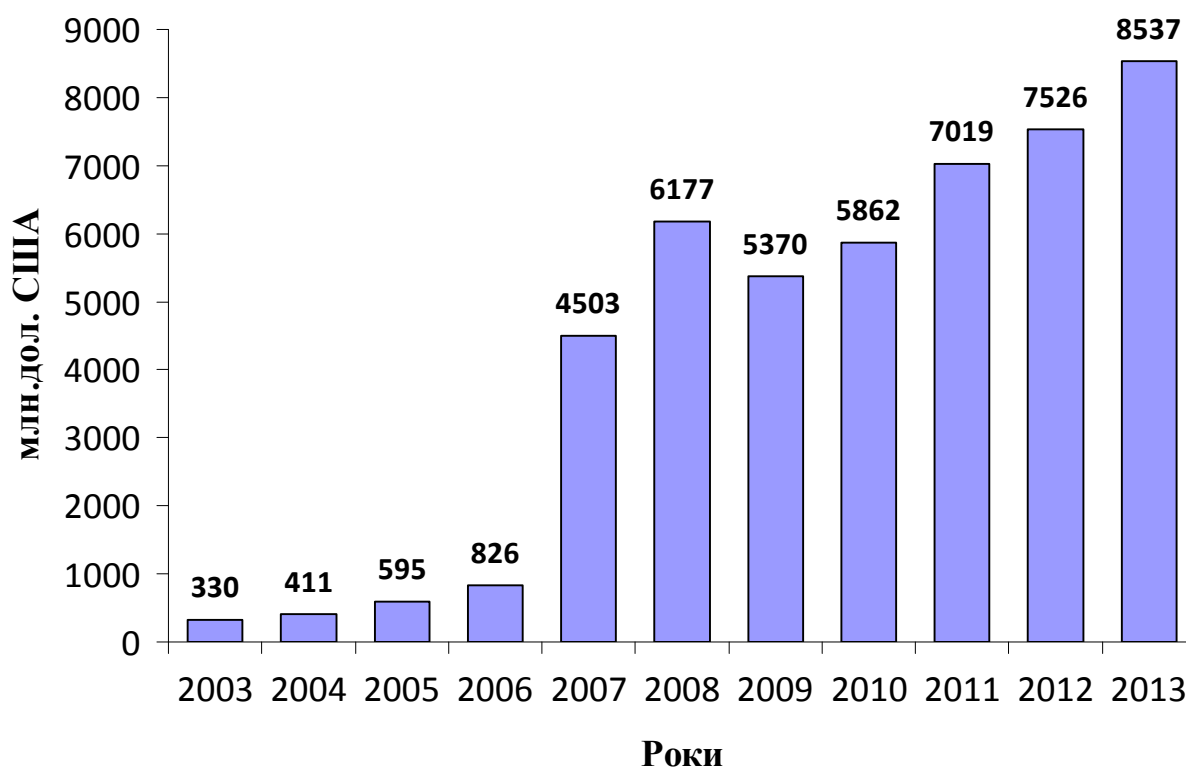

Рис.2. Надходження грошових переказів мігрантів (млн. дол. США) в Україну

За експертними оцінками, з урахуванням неофіційних каналів, обсяг грошових переказів складає 25 млрд. дол. США на рік [1, с. 31]. За даними російських експертів за 2013 рік лише в Росії українські мігранти заробили 30 млрд. дол. США [4]. Тобто, незважаючи на зростання привабливості міжнародних платіжних систем для переказу коштів з-за кордону протягом останніх років, дві третини коштів надходять «тіньовими» каналами. Також, слід зазначити, що найбільша частка грошових переказів витрачається на проживання (73 %) і споживчі товари (26 %), тоді як лише 3,3 % використовуються для розвитку бізнесу [2, с. 11].

Трудова міграція є неминучим наслідком глобалізації, тому уряд повинен не боротися з цим явищем, а вводити його у правове русло, що потребує формування науково обґрунтованої міграційної політики відповідно до вимог часу.

Основними напрямками міграційної політики, спрямованими на посилення позитивних та нівелювання негативних ефектів зовнішньої трудової міграції населення України, на нашу думку, мають стати такі:

- прийняття Закону “Про зовнішню трудову міграцію”, в якому законодавчо визначено статус українських трудових мігрантів та членів їх сімей, соціально-економічні, освітні, культурні та інші гарантії для них;
- підписання та ратифікація Міжнародної конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей від 18 грудня 1990 року, а також інших багатосторонніх міжнародних договорів у сфері міграції;
- укладання двосторонніх міжнародних угод між країнами – реципієнтами та Україною про працевлаштування та соціальний захист трудових мігрантів, взаємне визнання документів про освіту, взаємозарахування пенсійного стажу;
- розробка та прийняття дієвої Концепції державної політики у сфері трудової міграції;
- створення на офіційному рівні системи інформування населення щодо шляхів легального працевлаштування за кордоном і ризиків, пов’язаних із незаконним працевлаштуванням за межами держави, особливостями міграційного законодавства країн-реципієнтів;
- створення системи оперативного статистичного моніторингу міграційних процесів, особливо постійного моніторингу втрат людського капіталу, у т.ч. трудових ресурсів, у процесі зовнішньої міграції та динаміки їх змін;
- зниження вартості та спрощення механізмів грошових переказів від трудових мігрантів в Україну;
- розробка державної програми залучення інвестицій трудових мігрантів в українську економіку;
- впровадження активнішої імміграційної політики, зокрема вирішення питань легальності працевлаштування іммігрантів, а також необхідності застосування квотування, кваліфікаційних та освітніх вимог до іммігрантів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сьогодні Україна є країною-донором трудових мігрантів і в найближчій перспективі потік еміграції буде збільшуватись, що створює загрозу суттєвих втрат людського капіталу нації, знижує рівень міжнародної конкурентоспроможності країни та ставить під сумнів реалізацію інноваційної моделі розвитку. Тому державна міграційна політика в сучасних умовах повинна, з одного боку, бути спрямована на створення умов для підвищення конкурентоздатності національного ринку праці та зменшення масштабів зовнішньої трудової міграції, з іншого – на забезпечення захисту інтересів громадян України за кордоном та сприяння поширенню легальної трудової міграції.

Література

1. Гайдуцький А. Роль міграційного капіталу у забезпеченні макроекономічної стабільності країни/ А. Гайдуцький //Фінанси України.-2007. – № 7. – С. 20-34.
2. Міграція в Україні :факти і цифри [Електронний ресурс] // К. – 2013. – 16 с. – Режим доступу: http://iom.org.ua/ua/pdf/UKR%20FF_F.pdf
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації з міграції Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iom.org.ua>
5. Офіційний веб-сайт Міжнародної організації праці Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ilo.org.ua>
6. Офіційний веб-сайт Світового банку –Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/uk>
7. Шоколо О. Українська міграція: причини і наслідки/ О.Шоколо// Віче. Журнал Верховної Ради України/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/jornal/310>.